

Az ősmagyarok műveltsége

Írta:

Dr. Szentirmai Imre

Budapest 1933
Áras 30 fillér

Az ősmagyarok kifejezésen azokat az őseinket értjük, akik az Ural hegységtől a Kárpátok koszorújáig ellenőrizhető nomád útvonalon a IX. század legvégén mai hazánkba érkeztek és itt még egy évszázadon át régi életmódjukat folytatva, nemzeti békés és törzsi háborús szervezetben, pogány hiten, közös tulajdon alapján, főként állattenyésztésből és zsákmányolásból éltek. Az ősmagyarok története tehát elődeink története Szent Istvánig. Szent István uralmától számítjuk ugyanis az új, az európai magyarság kezdetét, mivel akkor kezdett a magyar a keresztény hitre áttérni, a földműveléssel járó állandó lakóhelyhez hozzászokni, a magántulajdon törvényeibe beletörődni, a sok törzsfő helyett az egy királynak engedelmessé válni.

Műveltségen nem egy nép eredetét, történetét, nyelvét, foglalkozását, lakás- és életmódját, nazi- és harci eszközeit, barmainak, prémjeinek, aranyának, ezüstjének mennyiségét értjük, hanem valami egészen mást. Egy ember, vagy egy nép *műveltsége* annak az embernek, vagy annak a népnek a *gondolat- és érzésvilága*. Még az ismeretek összessége, *a tudás maga sem a legfontosabb tényező a műveltségben. Csak abból a szem-*

pontból fontos, hogy milyen módon és milyen erővel irányítja a jó vagy rossz felé gondolatainkat, tartalmassá teszi-e, elmélyíti-e lelkiünket, nemesíti-e érzelmeinket. Lehet egy népnek, vagy egy embernek nagy tanultsága és lehet emellett zavaroseszű és romlottszívű is. Aminthogy lehet egy ember nagyon gazdag és lakhatik nagyon szép házban, lehet Bizáncnak fényes civilizációja, nagyszerű technikája, raffinált művészete, fejlett kereskedelme, roppant tudású, csavaroseszű diplomáciája, azért még az a gazdag ember nem mind művelt ember, azért a X. századi Bizánc a kultúrának, a műveltségnek mélyen lesüllyedt fokán állott.

Mi tehát beszélni fogunk az ősmagyarok eredetéről és életmódjáról, de csak röviden és annyira, hogy megérthessük gondolkozásukat és érzéseiket, amelyek származásukból és életmódjukból, mint virág a magból és a humuszból: kinőttek.

Mielőtt tulajdonképeni tárgyunkhoz fognánk, a nagy könyvtáraktól távollakók számára fejsorolom ennek a korszaknak legkönnyebben kézhez kapható *forrásműveit* és népszerű *feldolgozásait*.

Az ősmagyarokról az első híreket a bizánci *Leo Grammaticustól* (839), a bizánci *Kyriülos* legendájából (860), a frank *Hincmar* rheimsi érsektől (862) és a század végén a perzsa *Gardézi*, továbbá az arab *Ihn Roszteh* leírásából kapjuk. Legbővebben azonban VI. vagy *Bölcs Leo* bizánci császárnak 895-911 körül írt „Taktika” című könyve és fiának VII. vagy *Bíborbanszületett Konstantinos* bizánci császárnak „A birodalom

kormányzásáról” írt műve emlékezik meg az ősmagyarokról. A kalandozások koráról a latinul író frank évkönyvek értesítenek bennünket, ilyenek a rheimsi Hincmar, a prümi *Regino*, a corvey-i *Widukind*, a sanct-galleni *Ekkehard* évkönyvei és a *fuldai* annaiis-ok. Latinul ír a longobard eredetű *Liudprand* cremonai püspök. A szláv források közül legnevezetesebb *Nestor* krónikája. A magyarok közül a honfoglalás után kétszáz kétszázötven évvel írtak az ősmagyarokról krónikát, szintén latin nyelven *A.nonymus* és *Kézai Simon*. Mindezeket a forrásmunkákat együtt, eredeti szöveggel és magyar fordításban kiadta a Magyar Tudományos Akadémia: „A honfoglalás kútfői” címmel. Kisebb, olcsóbb, könnyebben megszerezhető, de nem teljes műben összeállította e források egy részét *Marczali Henrik*: „A magyar nemzet történeti kútfőinek kézikönyve” című könyvében. A feldolgozások közül máig legjobb *Pauler Gyuláé*: „A magyar nemzet története Szent Istvánig”, a legújabb pedig *Hóman Bálinté*: „Magyar történet” I. kötet.

*

Az írott források, az összehasonlító nyelvtudomány, az ásatások és a néprajzi emlékek tanúsága szerint több évszázaddal a honfoglalás előtt az Ural hegység erdőségeiben prémes állatokra vadásztatva, a folyók halaiból táplálkozva, hegyektől védve élte nomád életét egy nép, a finnugor nyelvű „előmagyar”. Az állattenyésztést még nem ismerte. Eszközei kőből, csontból, ritkábban bronzból valók. Kisebb számokra, a családra, a

halászatra, vadászatra, gyümölcszedő életre vonatkozó szavai közösek a szomszéd és rokon vogul-osztyák népekéivel. Mint minden erdei nép, nem volt az előmagyar sem támadó természetű. Inkább a mocsarak, fák, hegyszorosok közt meghúzódva védekezett az ellenség ellen. Mikor megjelent közöttük a hatalmas és vakmerő pusztai lovasnépség, akkor minden finn-ugor rokonnép inkább a hidegebb északra vonult, semhogy a déli rettentő pusztaságokon kísértsék isteneiket.

Az Uraitól délkeletre nagy pusztaságokon népes, lovas törzsek tanyáztak. A messzelátható síkon bátor, nyílt, egyenes ember terem. Az óriási távolságok lóra nevelik lakóikat, a csak fűvet termő föld kifejleszti a zsákmányvágyat. A zsákmányolás gyakorlata művészetig fokozza náluk a harcot.

A legkeletibb finnugor nép: az erdőlakó „előjpiagyar” közel szomszédságba került az azsíai pusztád legnyugatibb lovasaival, az ogur-törzsekkel. Az előmagyar nem menekült *északra*, hanem összeolvadt harcos, lovas pusztai szomszédaival. Így alakult ki egy kettős nép, amelyik Konstansztinos szerint még a X. század közepén is két nyelvet beszélt; később azonban kialakult egy egységes nyelve finnugor öszszavakkal és a harcra, állattenyésztésre, földművelésre kormányzásra vonatkozó ogur, török új szavakkal. Az új nép örökölte pusztai, ogur őseinek nyílt bátorságát, lovasügyességét, kalandos pásztoréletét és magával hozta az erdőkből az óvatosságot, a hidegvért, a prémek kedvelését, a halászügyességet.

A kezdetleges életmód az ogur-török hatás alatt átalakult: az Ural vidékén megjelenik egy „sok-férfijú”, lovas, harcos, állatot tenyésztő, rabszolgáival földet műveltető új nép rengeteg állattal, nemzetségek rokoni összetartozásán alapuló törzsszerkezettel. Ruhája állatbőr perzsa bronz- és ezüstpitykéekkel, meg kínai selyem és bizánci arany vagy zománc-díszítésekkel. Lakásuk nyáron az óriási füves rónákon a hordozható nemez sátor, télen pedig a nagy folyók mentén könnyű faház.

A honfoglaláskori magyar sírok török és finnugor csontokat mutatnak vegyesen.

Az előkelő sírokban török perzsa, kaukázusi koponyák találhatóak. Az előkelő emberek neve török (Árpád, Álmos, Zulta, Tas, Taksony, Üllő Kaplony, Bors, Kartal, Ákos, Ajtony, Ond, Bulcsú, Gyula, Turul, Baja, Kurt).

Külsejük a keleti típushoz szokott arab források szerint nem tér el a rendestől, sőt a perzsa Gardézi „jó arcú” magyarokról beszél. A nyugati, európai frank írók azonban borzasztóknak látják őket. Általában alacsonyak szerintük (és a sírleletek szerint) „Nagy a fejük; lapos a homlokuk; napégette széles arcuk; vastag az orruk; kiálló pofacsontjaik közt mélyen bent ül a szemük; beretvált tarkoponyájukon lobog a gesztenyeszín üstökük...”

Ilyen volt az Ural tövén újjászületett ősmagyar nép, amely vándorló, állattenyésztő őstöneinek engedve és keleti nomád szomszédaitól szorítva, egyre közeledett Nyugat felé. Előbb a nagy kazár

birodalom szövetségében Lebédiában (Dél-Oroszországban) később a bizánci és a frank császárok szövetségében Etelközben (Romániában) találkozunk vele. 896 körül a Kárpátok és az Adria között legelteti nyájait, az elkövetkező X. században bekalandozza egész Közép-, Nyugat- és Dél-Európát, mígnem az ezredik év körül maga is belép a keresztény és monarchikus népek közösségébe és az ázsiai ősmagyar európai magyarrá válik.

Az Európába érkező ősmagyarok különös életviszonyai után rátérhetünk a műveltségükről szóló adatokra. *A műveltség: a lelki tartalom.* A gondolkodás anyaga és módja, az érzések *hánya*, foka és megnyilvánulásuk módja, a beszédnek és cselekedetnek az észhez és a szívhez való viszonya: ez együtt alkotja a kultúrát, a műveltségei.

Az ember gondolatai és érzelmei vagy *Istenre és a túlvilágra*, vagy *önmagára és családjára*, vagy *más emberekre, barátira és ellenre vonatkoznak*

Az első csoport a *vallás*. Az ősmagyar, mint minden nomád, a hálái révén jut először kapcsolatba a túlsó élettel, az éleién felül álló, e földön túl folyó élettel. A nomádság örök változottságában a halál a folyton visszatérő, a halál a végérvényes esemény. Ezért a meghalt emberek, az *ősök tisztelete* e kezdetleges kor vallása. Nehéz örökre válni. A holtak tehát élnek és visszatérnek. A sírokba fegyvert, ételeket és kedvenc állatokat, sőt szolgákat is temetnek. A sátrakban ott fénylenek az ősök arany-ezüst-bronz bálványai és öröktűz lobog előttük. Az arab írók

ezért írták őseinkről, hogy tűzimádók és bálványaik vannak, A fejlődés magasabb fokán már a *természet rejtélyes erőit* is tiszteletben részesítették és *Theophilaktos Simokatfa* bizánci író szerint az eső, a szél, a tűz, az ég, az éjjel és a nappal, a villámlás, a mennydörgés a magyarok felsőbbrendű szellemei, az égi hatalmak közt szerepeltek. De a mindenek fölött álló, az *egyetlen* harcias magyar *istent* is ismerték és ezt imádták is. Szent László egy késői *törvénye* mondja, hogy a pogány magyarok ennek az istenüknek források fejeinél, erdők mélyén marhát, juhót, kecskét, de különösen szép, fehér lovat áldoztak kőoltárokon. Hitük volt, hogy a halál után a feleli élet folyik tovább. Ezért raktak fegyvert és ételt a sírokba. Ezért gondolták, hogy legyőzött ellenségeik szolgálkái lesznek a másvilágon. Ezért ölte meg Léi Regensburgban Konrád herceget.

Ezen a földön *életük célja* nem a kényelmes, nem a nyugodt, nem a biztosított *élet* Nem is a politikai uralom. Nem is az eltulajdoníthatatlan birtok. A magántulajdon jórészt ismeretlen előttük. Ennek a népnek a megélhetését az állattenyésztés, a jómódját a föld műveltetése, a dicsőségét, gazdagságát és tekintélyét pedig a zsákmányolás biztosította. Az ősmagyaroknak tehát két feladata volt *önmagával* szemben: hogy értsen az állatokhoz és állandóan velük foglalkozzék, továbbá, hogy értsen a zsákmányszerző harchoz és mindig vitézül viselkedjék. Ez a taft életfoglalkozás töltötte be egész lelki világát és ez képezi egész műveltségének alapját.

Az ember egyéniségének kibővítése *a család*. A család élete is a két főfoglalkozás szerint alakult. Az állattenyésztő és a harcos keveset lehet otthon, kell tehát, hogy *felesége mindenben méltó és tekintélyes helyettese* legyen és az egész háznép benne az erélyes, tevékeny, parancsolni tudó úrnőt lássa. *Ezért lesz a magyar hitves „Jelenségé*. Eleinte rabolta, később nagyértékű prémekekért és marháért vásárolta a vevőlegény az eladólányt, de megtörtént, hogy Sarolta, az erdélyi Gyula leánya például eltörte a dárdanyelet Kopánynak, az erőszakos kérőnek a hátán. A magyar leánynak tehát megvolt a néha nagyon is érezhető akarata a férjhezmenés dolgában. A feleség volt a család *szolgáinak* a parancsolója és mivel a férj a nyájjal, vagy a haddal rendszerint messzejárt és az otthoni munkával nem törődhetett, azért nemcsak a háztartás, hanem a földművelés, vagy a rabszolgákkal való *földműveltetés* is nem a férfi-magyarság gondja-dolga, hanem *az asszony és cselédnépség foglalkozása* maradt.

A gyakori és hosszas távolléttel járt a kalandos magyarság erkölcsi felfogásában a bűnnek nem számító, futó női ismeretségek kötése, a nőzsákmányolás, az idegen nő lenézése. De a sok távollét után következő rövid viszontlátás az otthoni büszke úrnővel, az el nem koptatott szerelmet, a család szeretetét, az otthon megbecsülését, *az egyfeleséges rendszert* erősítette meg a magyaroknál. A családi élet tisztaságát és az erélyes feleségek tekintélyét két későbbi törvényünk bizonyítja: a bűnös nőt férje megölheti és csak

Istennek ad számot tettéről; gondolható, milyen ritka lehetett az a bűn, amelynek ilyen csodálatos büntetést szabtak; a másik törvény olyan férjéről szól, akik feleségük előtt kifutottak az országból; az erényes nő kikapós férjével szemben olyan fölényben volt e törvény tanúsága szerint, hogy a harcias magyar képes volt világgá futni előle. Férjeik előtt elfutó nőkről viszont törvényekben sehol sem olvashatunk.

Az ősmagyarok egymás között folyó életéből a legkevesebbet a politikai viszonyok érdekelték. Ahogy még ma is, a civilizált országokban is, nagy tömegek élnek úgy, hogy az állam szervezetéről, a közügyek intézéséről csak halavány és helytelen fogalmaik vannak, úgy a nomád ősmagyarok legtöbbször sem törődött sokat a közügyekkel, hanem tette azt, amit a többiek, ment oda, ahova többiek és belenyugodott abba, amit a többiek természetesnek tartottak.

A közösség gondolatában két fontos tényező a haza és a nemzet fogalma.

Az ősmagyarok nomád állattenyésztők, legelőről legelőre mennek; ma itt, holnap ott legeltetnek. Állandó lakóhelyet, ingatlant, nehéz bútort nem ismernek. A mi pontos határokkal rendelkező, emlékekkel megszentelt, temetőkkel áldott, értékes beruházásokkal gazdag, természeti kincsekben dús, városokkal ékes hazánk fogalmát a nomád magyaroknál hiába keressük. Ingatlanuk sehol a föld színén; őseik csontjai a kínai faltól az Uraiiig szóródtak szét. Hazájuk nem volt. Ez magyarázza meg a magyaroknak és minden vándorlaskori nép-

nek csekély ellenállását, ha keletről támadta más nép. A Kr. u. első évezredben Belső Ázsia sivatagosodása az esős Nyugat felé hajtotta a nomádokat s ezért a legelső lökésre készek voltak ott hagyni előbbi legelőiket. Egyetlen ütközetnél tovább sohasem tartott egy bessenyő, vagy kún háború. A haza védelméről ezeknél a harcias népeknél sohasem lehetett szó, mert nem volt hazájuk. Az Uraitól a Kárpátokig legelőről legelőre, de nem hazáról hazái a mentek. Az első haza ott lesz, ahol a nomád nép letelepül, az állattenyésztő földet műveltet, ahol háza és temploma lesz, az újkori haza területén, kb. Szent László korától fogva.

A másik közös gondolat, ami egy népnél nagy szerepet játszik: a nemzet gondolata, vagyis annak a gondolata, hogy akik nem is mind rokonok, a közös sorsban egymással összefórnak és mindenki mástól különböznek.

Az ősmagyar nép sokáig élt megkülönböztetetlen életet az Ural és a Káspi sok hasonló erdei és pusztai népe között, de mindjárt megszületik a nemzeti megkülönböztetés, az első nemzeti monda, a csodaszarvas mondája a magyarság születéséről, mihelyt ez a nép Lebediában, a Meotis táján földművelő, idegensorsú néppel érintkezett.

Ettől kezdve frank és bizánci szövetségben, szláv ellentétekben, Európa zsákmányolásában mindig tőlük nagyon különböző népekkel súrlódnak. Keleteurópa kún, bessenyő, bolgár faj és sorsrokonai közt nem, de Középeurópa frank és szláv

népei közt az ellentét miatt igenis, hatalmasan ki kellett fejlődnie a magyar nemzeti érzésnek. Ok nomádok, ők állattenyésztők, ők ázsiaiak, ők pogányok, ők harciasak, ők zsákmányolók, a földművelők, a falulakók, az európai békés, magántulajdonos keresztények között. A magyarok sorsa és élete egymással közös, a többitől mindtől idegen.

Amíg tehát a haza csak későbbi kor eszméje, addig a nemzeti különállóság talán sohasem volt oly erős a magyar szívekben, mint az európai keveredéstől mentes és európai érdekektől független ősmagyarok korában.

A bizánci császárok leírják az ősmagyarok *nép-szervezetét*. Szerintük a magyar szabadságszerető nép ; családok alkotta nemzetségekben él, e nemzetségek törzsekbe egyesülnek és háború idején mindnyájuk fölött egy fejedelem parancsol. Vannak más, például bírói közös hatóságaik is, a gyula, meg a horka, de a törzsek közvetlen feje, bírása és hadnagya: a törzsfő. Ezeken kívül se közigazgatás, se adó, se vám, se rendőrség, se iskolázás, se egyház, se nyilvántartás, se törvényalkotás, sem más „közügy” nem zavarta, nem korlátozta *szabad* életüket. Nem csoda tehát, hogy az együgyű Heribald duhaj, féktelen csínytevő, de jókedvű embereknek ismerte meg őket Szent Gallenben, akik nyíltszívű mulatózok és dalolva iddógálók, akiknek kissé hamar jár a kezük, de hamar békülnek, értik a tréfát és csínyekre mindig kaphatók. Nyakonütik a barátot, ha a dolgukba belebeszél, de mindjárt meg is kínálják borral. Evés

közben barátságból csonttal dobálják egymást. Felmásznak a toronyból, hogy a fényes rézkakast lepiszkálják, vagy a magasból lepiszkítsanak társaik fejére... Látszik, hogy jókedvüket semmiféle kényes nevelés, duhajságukat semmiféle rendőri szabályzat korlátok közé nem szorította.

De társadalmi hatást már ismertek, pomparetők voltak, tetszeni akartak, versenyeztek a ruházatukkal. Az arab és a bizánci írók egyformán emlegetik, hogy szerették magukon a drága prémekeket, az aranyos, ezüstös díszeket. A bajorok még évtizedek multán is regéltek a lechmezei csata után elfogott Lél hadnagy drága hadiruhájának arany-ezüst díszéről, páncéljáról, ékszereiről, melyekről három font nemesfémeket tudtak kiolvasztani.”¹⁾ Ki volt fejlődve náluk a társadalmi hatás bizonyos *becsületbeli* kérdésekben is. Aki társait cserbehagyta, aki mások halála árán mentette életét, azt gúny, megvetés és gyűlölet sújtotta. A hét gyászmagyart orruk, fülük levágásával és koldússorssal büntették, amiért társaik nagy veresége után ép bőrrel hazamenekültek. A társas együttlét, a közös emlékek és a közös ízlés szülte az ősmagyar *költészetet* is. A csodaszarvasról, a fehértóról, a Léi kürtjéről, a bárdos Bolondról szóló, szájról-szájra járó regék, továbbá azok a dalok, amelyeket Szent Gallenben: „iszonyúan kiáltoztak isteneikhez” és az a melódia, amellyel a szegény szolgáló kísérte éjjel kézimalma egyhangú zúgását és a pogányság énekei a magyar múltrol, amelyeket a tudós Anonymus oly igen gögösen

¹⁾ Hóman: Magyar történet I. 110.

lenézett, de ennek dacára olyan szorgalmasan felhasználta: mindezek ékesszóló bizonyítékai annak, hogy volt ősmagyar költészet.

Az ősmagyaroknak, mint minden harcias, nomád, állattenyésztő népnek, *legkedvesebb foglalkozása a harc. a zsákmányszerzés.* Az állattenyésztés nagyon sok mindent nem ad meg, amire egy népnek szüksége van. Sem a földművelés nem volt oly terjedelmes és oly okszerű, sem a cserekereskedés nem volt oly sokoldalú, hogy kielégített volna egy hatalmas és pompaszerető népet. *Embirtársaik nagyobb részével tehát mint kizsákmányolni való ellenféllel állottak szembe a magyarok.* A zsákmányolás életszükséglet volt, a zsákmányt szerző műveletet, a harcot tehát művészeiig fejlesztették. Erre volt a legtöbb gondjuk, ezt gyakorolták háborúban, erre készülődtek békében. A harc jutalma: a zsákmány volt az életcéljuk, a harc dicsősége volt a szívük vágya. Harci sikerekről zengett a kortársak és az utódok éneke. A legyőzöttek embere, állatja, aranya képezte „köz- és magángazdaságuk” (törzsvagyonuk) alapját. Az öregek emlékei és az ifjak reményei mind a harci események körül forogtak. *Lelkük a harccal volt tele.* Akarták a győzelmet és a győzelemért minden áldozatra készek voltak. Ez a fékezhetetlen nép csataközben vasfegyelmet tanúsított. Olthatatlan kincsszomjuk mellett — ahogy Leó császár írja — hozzá nem nyúltak a zsákmányhoz, amíg ellenséget láttak. Kitérésük bámulatos volt. Éhséget, szomjúságot, fáradalmakat, álmatlanságot, sebeket tűrő edzettségüket ellenfeleik nem győzték csodálni.

Fegyvereik, lófelszerelésük (kengyel, sarkantyú) tökéletesebb az európaiakénál. A felbomlott csatarendben harcoló egyéni önállóságukat a mai haditudomány, a mai kultúreemberekkel alig tudja utolérni. A terep felhasználásához, a folyók, mocsarak, ügetek, erdők, magaslatok, magános fák bevonásához a harcba ma sem ért annyira a modern gyalogság, mint ezer év előtt értett az ősmagyar lovas. Ész, erő, ügyesség, versenyzett az ellenség megejtésében. Gyorsaságuk (minden idők minden győzelmének legmélyebb oka), a lassú mozgású európaiak szemében elképesztő, csodával határos volt. A híriket mindig megelőzték. „Favárfalak, földsáncok, árkok, sőt a nagyobb folyók sem nyújtottak védelmet a nyeregben biztosan ülő, a nyeregben állva hátrafelé is nyilazó, árkot, sáncot ugrató, hegyet meghágó, folyót áluszó magyarokkal szemben.” A Volgán tömlőkkel kelnek át, a Brentán oly gyorsan úsztatnak keresztül, hogy nyilaik a meglepett ellenségnek a torkában érik a falatot, A tenger sem akadály nekik. Velencét úgy támadják meg, hogy lóháton harcolnak a tengerben a parttól három kilométernyire. De nemcsak fegyvertechnikájuk, harci ügyességük, gyorsaságuk és edzettségük páratlan, hanem háborús diplomáciájuk is bámulatosan fejlett. Erről a nyíltszívű és egyeneslelkű népről írja Bölcs Leó, hogy megbízhatatlanok hogy kétszínűek, hogy állhatatlanok, hogy szószegők — az ellenséggel szemben. Valószínű, hogy a császárnak itt is igaza van, bár a legyőzöttek szívesen és gyakran emlegetnek árulást és csalást. De az európaiaknak

semmi joguk panaszkodni az ősmagyarok háborús kétszínűségéről, mert ebben épen a nagyon civilizált európai udvarok büszke — és minden hájjal megkent — diplomatái voltak a nyers, de őszinte nomád népeknek a mesterei.

Az ősmagyar a harc minden ágának művésze volt. Az ősmagyar gazdasági életét is, de a gondolatvilágát is a harc irányította és érzelmei az ellenség levágásától a leányrablásig mind harciasak voltak. *A műveltsége tehát elsősorban harci műveltség volt.*

Történelmi gondolkozásunkban gyakori hiba a *semeromorphismus*. Mai korunk viszonyait szeretjük visszavetíteni a múltba és mai szemmel szoktuk nézni a múlt eseményeit. Ma műveltségünk legfontosabb alkotója tanultságunk. Tanultságunk alapja pedig az emlékezet. Az emlékezet nélkülözhetetlen segítője pedig az írás, a könyv. *Egész kultúránk tehát könyvszerű, tinta- és nyomdafestékszagú.* Ezért minden műveltség alapjait az írás-olvasásban, főtényezőit az iskolában és a sajtóban látjuk. Ma a népek boldogulásának valóban legfontosabb feltétele a népek ilyen irányú műveltsége.

Nem szabad azonban elfelednünk, hogy voltak más korok is, amikor a népek sorsa fölött nem a toll, hanem a kard döntött. *És ha ma a gondolatok és érzelmek tintába ömlenek, egykoriban vér színezte egy nép gondolatait.* Az egyén és a nép életének legfontosabb kérdése volt, hogy mennyi ész tud a harc tudományába belevinni és mennyi szívvel tud küzdeni. Ha a kultúrában

nagy szerep jut a jellemnek, akkor bizonyos időkben az volt a kérdés, mennyi önfeláldozó, nélkülözni tudó, fegyelemtartó, ellenséggel óvatos, báráttal nyíltszívű erényt tud *egy* nép harcaiban felmutatni.

Igenis, volt egy korszak, az első, nagy népvándorlás kora, a népek élethalálharcainak zord félezredéve, amikor *az élet a harcok élete volt és minden életrevaló kultúra harcias kultúra*. Ebben az ősmagyarok műveltsége a legelsőek közt ragyogott. Vallását nem vették át az európaiak, de kengyelét, sarkantyúját igen. Költészete nem hatott döntően a Nyugatra, de fegyverzete, harcimódja, hadiruházata igen. Harciműveltsége: kemény jellege, óvatos és tapasztalt esze és edzett ügyes testében bátor szíve segítette hozzá, hogy a népek viharában annyi vérzivataros századon át megállott ez a nép és teljesíteni tudta *más korok másféle kulturális feladatait is*.